

Сергієнко Н. А.,

кандидат юридичних наук,
адвокат,старший викладач кафедри публічного та приватного права
факультету права та міжнародних відносин
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ СМЕРТІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ, ЯКА БУЛА СТОРОНОЮ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена аналізу правових наслідків смерті фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження: у теоретичному аспекті та в аспекті дій виконавця у зв'язку з наведеною подією. Зауважено неоднозначність судової практики стосовно оцінки дій виконавця, учинених щодо закінчення виконавчого провадження у зв'язку зі смертю фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження. Пропонується алгоритм дій виконавця за встановлення смерті фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження.

Ключові слова: виконавче провадження, закінчення виконавчого провадження, заміна сторони виконавчого провадження.

Постановка проблеми. Тематика примусового виконання рішень судів, інших органів (посадових осіб) (далі – рішення) була і залишається цікавою як для вчених-юристів, так і для юристів-практиків. Зважаючи на стан виконання рішень в Україні, можна зробити висновок, що це давня і серйозна проблема. Згадаймо хоча б рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 р. (заява № 40450/04) [1]: тоді ЄСПЛ констатував наявність в Україні несумісної з Конвенцією практики систематичного невиконання рішень національних судів, за виконання яких вона несе відповідальність, у зв'язку із чим сторони, права яких порушені, не мають ефективних засобів юридичного захисту; Україну зобов'язано запровадити ефективний засіб юридичного захисту або комплекс таких засобів юридичного захисту, спроможних забезпечити адекватне й достатнє відшкодування за невиконання або затримки у виконанні рішень національних судів відповідно до принципів, установлених практикою Суду. Проте 12 жовтня 2017 р. у рішенні ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України» (заява № 46852/13 та інші) [2] Суд зазначив, що питання, розглянуті Судом у межах даної справи, приєднаних до неї заяв і заяв у подібних справах, що перебувають на розгляді в Суді (справи, подібні до справи «Юрій Миколайович Іванов проти України»), мають розглядатися відповідно до зобов'язань, які випливають із пілотного рішення в справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» (*Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine*) (заява № 40450/04, рішення від 15 жовтня 2009 р.). Наведені заяви вирішено передати Комітету міністрів Ради Європи з метою їх розгляду в межах ужиття заходів загального характеру для виконання зазначеного пілотного рішення в справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», зокрема щодо забезпечення відшкодування за невиконання або тривале виконання рішень національних судів. Тобто за роки, що минули між на-

веденими рішеннями Суду, ефективні засоби юридичного захисту в контексті тривалого невиконання рішень так і не були запроваджені. Великі надії можна було покласти на реформування системи та процедури примусового виконання рішень, що була передбачена в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленій Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015 [3]. Зокрема, ухвалено Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», положення Закону України «Про виконавче провадження» викладені в новій редакції, в Інструкцію з організації примусового виконання рішень, затверджену наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. № 512/5 (далі – Інструкція з організації примусового виконання рішень), внесено численні зміни. Приписи наведених нормативно-правових актів неодноразово обговорювались як юристами-науковцями, так і юристами-практиками. Однак питанням закінчення виконавчого провадження, зокрема через смерть фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження, майже не приділена увага. А самостійні наукові розроблення саме цієї теми майже відсутні. Тому дослідження наведеної теми здається актуальним. Тематика виконавчого провадження, зокрема і стосовно окремих аспектів закінчення виконавчого провадження, представлена в наукових роботах С. Фурси, О. Снідевича, С. Бичкової, А. Авторгова, Р. Ляшенка та деяких інших учених-юристів.

Мета статті – дослідити правові наслідки смерті фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження, у теоретичному аспекті та в аспекті дій виконавця у зв'язку з цією подією.

Виклад основного матеріалу. Така подія, як смерть фізичної особи, породжує низку як матеріально-правових, так і процесуально-правових наслідків. Зокрема, згідно з положеннями п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження», виконавче провадження підлягає закінченню в разі смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника. Р. Калінін під час аналізу процедури закінчення виконавчого провадження зазначає, що державний виконавець має встановити юридичні факти, з якими законодавець пов'язує закінчення виконавчого провадження; однією з обставин для ухвалення рішення про закінчення виконавчого провадження є смерть стягувача чи боржника [4, с. 72]. Отже, за буквального тлумачення наведених законодавчих приписів установлення обставини смерті сторони виконавчого провадження є підставою для закінчення виконавчого провадження. Якщо виявиться, що в померлого, який був стороною у виконавчому

провадженні, є спадкоємці, то вони зможуть ініціювати в суді питання про заміну боржника або стягувача у виконавчому листі в порядку положень ч. 5 ст. 442 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України, ч. 5 ст. 334 Господарського процесуального кодексу (далі – ГПК) України, ч. 4 ст. 379 Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України, а потім звернутися до виконавця з відповідною заявою про відкриття виконавчого провадження. У наведеному випадку й арешти, накладені виконавцем у виконавчому провадженні, будуть зняті, і відомості про боржника будуть вилучені з Єдиного реєстру боржників, будуть скасовані всі інші заходи, вжиті для виконання рішення. Ураховуючи нинішню завантаженість судів, останні не завжди розглядають заяви про заміну сторони виконавчого провадження її правонаступником у строки, визначені законом. За цей час, за відсутності чинних арештів, інших заходів примусового виконання, ймовірно є відчуження майна, яке могло б бути предметом, за рахунок якого могло б бути виконано рішення, отже, може бути значно ускладнено процес звернення стягнення на таке майно, якщо надалі правонаступники померлої сторони виконавчого провадження ініціюють відкриття виконавчого провадження.

Що стосується буквального тлумачення положень п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження», то цікаві формулювання можна віднайти в практиці деяких судів: дана норма (тобто п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» – *Н. С.*) є імперативною, можливості ухвалення виконавцем будь-яких інших процесуальних рішень у разі смерті боржника – фізичної особи даний Закон («Про виконавче провадження» – *Н. С.*) не передбачає [5]; у ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» визначено підстави для закінчення виконавчого провадження. Зокрема, виконавче провадження підлягає закінченню в разі «<...> смерті <...> стягувача чи боржника». Рішення державного виконавця про закінчення виконавчого провадження оформлюється постановою [6]; чинним законодавством чітко регламентовано, що після настання обставин, передбачених у п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження», або після того, коли виконавцю стало відомо про такі обставини, виноситься постанова про закінчення виконавчого провадження [7].

Хоча приписи п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» однозначні та лаконічні, варто зауважити, що після смерті сторони виконавчого провадження постає необхідність вирішення питання можливості правонаступництва його прав та обов'язків. Також варто мати на увазі, що завданням органів державної виконавчої служби та приватних виконавців є своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом (ст. 3 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). Отже, як здається, було передчасним стверджувати, що коли виконавець дізнався про смерть стягувача або боржника, то все, що йому необхідно зробити, це закінчити виконавче провадження, винісши відповідну постанову. У цьому контексті заслуговує на увагу практика деяких судів України. Так, Макарівський районний суд Київської області у своїй ухвалі від 10 жовтня 2018 р. у справі № 1016/655/12 зазначив, що в разі смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника таке виконавче провадження може бути закінчено, якщо інша сторона або заінтересована особа, будучи належно повідомле-

ною про ці обставини та попередженою про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій, не звернеться до виконавця або до суду із заявою про заміну сторони виконавчого провадження її правонаступником [8]. Нерідко суди, визнаючи протиправною постанову виконавця про закінчення виконавчого провадження у зв'язку зі смертю сторони виконавчого провадження, констатують, що виконавцю потрібно було вчинити певні дії, пов'язані з наслідками смерті сторони виконавчого провадження, а не просто закінчувати виконавче провадження: «державним виконавцем не виконано дій для встановлення особи законного представника боржника ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, після смерті його матері ОСОБА_2, не повідомлено належним чином стягувача про обставини, що ускладнюють виконання рішення суду (смерть законного представника малолітнього боржника), не звернуто до суду про встановлення чи зміну порядку і способу виконання рішення, не звернуто до суду про заміну сторони виконавчого провадження» [9]; «після отримання інформації про смерть боржника ОСОБА_2 державний виконавець зобов'язаний був вжити заходів для встановлення кола спадкоємців на майно після смерті боржника, тобто звернутися до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини з метою встановлення осіб, які зверталися із заявами на прийняття спадщини після смерті останньої. Однак державним виконавцем не вчинено вищевказаних дій та усіх заходів для примусового виконання рішення суду, зокрема, не повідомлено стягувача про смерть боржника, не надано йому права на ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження щодо смерті боржника, що безпосередньо стосувалося його прав у вказаному виконавчому провадженні, зокрема щодо подання заяви про заміну сторони виконавчого провадження, зупинення виконавчого провадження» [10].

Отже, постає питання: яким чином має діяти виконавець, якщо йому стало відомо про смерть сторони виконавчого провадження, щоби його дії відповідали закону? Спробуємо віднайти відповідь. Справді, приписи п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» передбачають, що виконавче провадження підлягає закінченню в разі «припинення юридичної особи – сторони виконавчого провадження, якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва, смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника». Як здається, тут неможливо не помітити невдале формулювання наведеної норми права, адже з якихось причин формулювання «<...> якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва <...>» поставлено лише після формулювань про припинення юридичної особи – сторони виконавчого провадження. А ось щодо випадків «<...> смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника» наведена норма начебто «обривається», адже стосовно випадків смерті оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника відсутнє формулювання «<...> якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва» у контексті підстави для закінчення виконавчого провадження. Як здається, смерть, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження, має визначатися як підстава для його закінчення лише коли виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва. Тому доцільним

є внесення відповідних змін до п. 3 ч. 1 ст. 39 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження».

А. П'ятницький зазначає, що підстава для закінчення виконавчого провадження, передбачена п. 3 ч. 1 ст. 39 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження», є логічною, проте вбачає тут проблематику, що в такому разі стягувач залишається ні з чим, а всі його витрати (матеріальні, часу тощо) зводяться нанівець; пропонує законодавцю передбачити можливість повернення стягувачу його грошових витрат, зокрема авансу на проведення виконавчого провадження щодо примусового виконання судового рішення [11, с. 110–111]. Варто зазначити, що положення ч. 3 ст. 43 Закону України «Про виконавче провадження» як раз і передбачають, що авансовий внесок повертається стягувачу, якщо інше не передбачено цим Законом, після закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу. До речі, О. Кузь слушно зазначає, що недоліком даної норми є те, що законодавець передбачив можливість повернення стягувачу лише авансового внеску, а повернення додаткового авансування, яке стягувач зобов'язаний здійснити згідно зі ст. 43 Закону, не передбачив [12]. У ч. 3 ст. 43 Закону України «Про виконавче провадження» ідеться не про частину авансового внеску, яка залишилася невикористаною. Отже, якщо виконавцем під час здійснення виконавчого провадження використана частина авансового внеску, сторона виконавчого провадження померла, а її правонаступників (спадкоємців) немає, то по закінченню виконавчого провадження все одно поверненню підлягає вся сума авансового внеску. Що стосується повернення авансового внеску в разі повернення виконавчого документа стягувачу, то питань не має – ч. 2 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає повернення стягувачу не всієї суми авансового внеску, а невикористаної суми авансового внеску. Для недопущення порушення прав стягувачів здається доцільним, щоб аналогічно було врегульовано питання щодо повернення стягувачу авансового внеску в разі закінчення виконавчого провадження, додаткового авансування – щоб поверненню підлягала та його частина, що залишилася невикористаною на час закінчення виконавчого провадження. У зв'язку з наведеним вважаємо доцільним внесення відповідних змін до ч. 3 ст. 43 Закону України «Про виконавче провадження».

Крім того, приписи п. 3 ч. 1 ст. 39 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» варто тлумачити не буквально, а в змістовому та функціональному зв'язку із положеннями: ст. 3 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» щодо завдання органів Державної виконавчої служби (далі – ДВС) та приватних виконавців; ч. 5 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» щодо звернення до суду із заявою про заміну вибулою стороною виконавчого провадження її правонаступником. Отже, отримавши дані про смерть сторони виконавчого провадження, виконавець, залежно від обставин (зокрема, чи наявні належні та допустимі докази даної події, чи наявні лише дані, що така особа померла тощо), може отримати підтвердження чи спростування таких даних, звернувшись відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження», із запитом до органу реєстрації актів цивільного стану.

Зазначимо неточність у формулюванні абз. 1 п. 16 Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2007 р. № 1064 (далі – Порядок ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян): на безоплатне отримання витягу з Реєстру мають право: суди (судді), органи досудового розслідування, нотаріуси й інші органи державної влади (посадові особи), органи місцевого самоврядування (посадові особи), якщо запит зроблено у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених актами законодавства. Якщо відповідний запит робить державний виконавець, то питань не має. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», державні виконавці, керівники та спеціалісти органів державної виконавчої служби є державними службовцями. Поняття державного службовця в ч. 2 ст. 1 Закону України «Про державну службу» надається, зокрема через формулювання зайняття громадянином посади державної служби в органі державної влади. Інакша ситуація складається із приватним виконавцем, адже він не є ні органом державної влади / місцевого самоврядування, ні посадовою особою відповідних органів; він є суб'єктом незалежної професійної діяльності (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»). Однак державний виконавець та приватний виконавець мають ідентичне завдання діяльності – своєчасне, повне і неупереджене виконання рішень, примусове виконання яких передбачено законом. Тому державний виконавець і приватний виконавець повинні мати належний спектр прав, реалізація яких обумовить можливість виконання зазначеного вище завдання їхньої діяльності. У цьому аспекті важливим є корелювання положень законодавства щодо виконавчого провадження та положень актів законодавства в інших сферах – сферах правовідносин, в яких виконавець бере участь у зв'язку з виконанням ним відповідного рішення. Пропонується в абз. 1 п. 16 Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян до переліку суб'єктів, які мають право на безоплатне отримання витягу з Реєстру, включити і приватних виконавців.

Після отримання даних про смерть сторони виконавчого провадження виконавцю доцільно звернутися до компетентних органів / осіб для отримання відомостей про заведення спадкової справи, видачу свідоцтв про право на спадщину. Наведене дасть змогу виконавцеві з'ясувати, чи звертався хтось зі спадкоємців померлої сторони виконавчого провадження за отриманням спадщини, якщо так, то хто; згідно з даними про видачу свідоцтв про право на спадщину можна визначити, що саме було успадковано. Це важливо, оскільки закон передбачає задоволення вимог кредиторів спадкодавця спадкоємцями в межах вартості майна, одержаного в спадщину; якщо таких спадкоємців декілька, то в розмірі, який відповідає його частці в спадщині (ч. 1 ст. 1282 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України). Для отримання таких даних, на нашу думку, виконавець може звернутися до нотаріальної контори, приватного нотаріуса, посадових осіб органів місцевого самоврядування (див. ст. ст. 34, 37 Закону України «Про нотаріат»), реалізуючи своє право, передбачене п. 3 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження». Зауважимо, що приписи ч. 8 ст. 8 та ч. 14 ч. 8 Закону України «Про нотаріат» передбачають можливість видачі нотаріусом довідок про вчинені нотаріальні дії й інших документів на обґрунтовану письмову вимогу державного виконавця, приватного виконавця за виконавчим

провадженням; надання нотаріусом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», інформації органу державної виконавчої служби або приватному виконавцю не є порушенням нотаріальної таємниці. Виконавцю доцільно дізнатися не лише дані про видані свідоцтва про право на спадщину, а і про заведення спадкової справи, тому що не завжди спадкоємці поспішають з отриманням свідоцтв про право на спадщину – звертаються з відповідними заявами до нотаріуса, іншої особи, яка може вчиняти відповідні дії, на підставі яких заводиться спадкова справа, а от свідоцтва на спадщину не завжди отримують (хтось не має коштів, щоби оплатити нотаріальні дії; хтось свідомо зволікає з його отриманням, намагаючись уникнути відповідальності за зобов'язаннями спадкодавця в межах вартості успадкованого майна). До речі, що стосується останнього, то заслуговує на увагу постановою Верховного Суду України від 12 квітня 2017 р. у справі № 6–2962цс16, в якій розмежовано поняття прийняття спадщини (гл. 87 ЦК України «Здійснення права на спадкування») й оформлення спадщини (гл. 89 ЦК України «Оформлення права на спадщину»), і зазначено, що «<...> спадкові права є майновим об'єктом цивільного права, оскільки вони надають спадкоємцям можливість успадкувати майно (прийняти спадщину), але право розпорядження нею виникає після оформлення успадкованого права власності у встановленому законом порядку <...>», «<...> хоч отримання спадкоємцем, який прийняв спадщину, свідоцтва про право на спадщину відповідно до ст. 1296 ЦК України є правом, а не обов'язком спадкоємця, однак відсутність у спадкоємця такого свідоцтва не може бути підставою для відмови в задоволенні вимог кредитора. Якщо спадкоємець прийняв спадщину стосовно нерухомого майна, але зволікає з виконанням обов'язку, передбаченого в ст. 1297 ЦК України (обов'язок спадкоємця звернутися за свідоцтвом на спадщину на нерухоме майно – *Н. С.*), зокрема з метою ухилення від погашення боргів спадкодавця, кредитор має право звернутися до нього з вимогою про погашення заборгованості спадкодавця [13]. Для отримання відомостей про спадкоємця (спадкоємців), про отримане у спадщину майно (його найменування, опис, вартість, частка тощо), інших даних для виконавця досить інформативними є дані Спадкового реєстру (див. Положення про Спадковий реєстр, затверджене наказом Міністерства юстиції України від 7 липня 2011 р. № 1810/5 (далі – Положення про Спадковий реєстр)). Однак Положення про спадковий реєстр взагалі не передбачають надання інформації зі Спадкового реєстру на запит державного чи приватного виконавця. Формулювання пп. 4.4. р. IV Положення про спадковий реєстр передбачають, що відомості зі Спадкового реєстру надаються безоплатно на письмовий запит суду, прокуратури, органів дізнання і досудового слідства у зв'язку із цивільними, господарськими, адміністративними або кримінальними справами, справами про адміністративні правопорушення, що перебувають у провадженні таких органів. За таких обставин здається можливим: звернення виконавця до суду із заявою / поданням про заміну сторони виконавчого провадження та подання ним заяви про витребування судом доказів – інформаційної довідки зі Спадкового реєстру щодо заведення спадкової справи у зв'язку зі смертю боржника, для можливості вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження. З урахуванням положень п. 3 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження», ч. 8 ст. 8 та ч. 14, 8 Закону

України «Про нотаріат» приписи Положення про Спадковий реєстр у контексті надання відомостей зі Спадкового реєстру на запит виконавців мають бути узгоджені із законодавством про виконавче провадження, про нотаріат, а саме щодо надання відповідних інформаційних довідок за запитами державного виконавця, приватного виконавця. Застосування виконавцем для отримання витягу зі Спадкового реєстру положень пп. 3.3 р. III Положення про спадковий реєстр також здається можливим, тільки для цього необхідна наявність у виконавця документів, що підтверджують факт смерті, в оригіналі (пп. 3.3 р. III Положення про спадковий реєстр не передбачають пред'явлення копій відповідних документів).

Залежно від отриманих даних виконавець надалі може: 1) звернутися до суду із заявою (згідно із ЦПК України, ГПК України) / поданням (згідно з КАС України) про заміну сторони виконавчого провадження її правонаступником; 2) закінчити виконавче провадження. Що стосується першого випадку, то варто зауважити таке. правонаступництво у виконавчому провадженні – це заміна сторони (правопопередника) іншою особою (правонаступником) у зв'язку з вибуттям із виконавчого провадження суб'єкта встановленого або підтверженого рішенням суду матеріального правовідношення, за якої до правонаступника переходять усі права й обов'язки правопопередника у виконавчому провадженні [15, с. 6]. Варто звернути увагу на формулювання речення першого абз. 1 ч. 5 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження»: у разі вибуття однієї зі сторін виконавець за заявою сторони, а також заінтересована особа мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником. Схожим чином виглядають формулювання речення першого п. 12 р. II Інструкції з організації примусового виконання рішень. Наведені положення обумовлюють звернення виконавця до суду для вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження її правонаступником наявністю відповідної заяви сторони. Водночас приписи ст. 442 ЦПК України, ст. 334 ГПК України, ст. 379 КАС України, якими визначається порядок здійснення такої заміни, відповідної умови не містять. На наведені питання вже була звернута увага представниками наукової юридичної спільноти [15, с. 71–72]. З одного боку, виконавець зобов'язаний виконувати положення НПА, якими регламентується його діяльність, враховуючи, що законність є однією із засад виконавчого провадження (п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження»), з іншого боку – чітко дотримуватися приписів ч. 5 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження», п. 12 р. II Інструкції з організації примусового виконання рішень щодо обов'язкового отримання виконавцем заяви відповідної сторони як передумови подальшого звернення до суду із заявою / поданням про заміну сторони виконавчого провадження неможливо, адже така сторона вже померла, тому нічого виконавцю не подасть. Тому виконавець має звертатися до суду для вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження без очікування будь-яких заяв від сторони як обов'язкової передумови для такого звернення. Не варто забувати, що звернення виконавця та/або заінтересованої особи до суду із заявою про заміну вибулої сторони правонаступником у порядку, встановленому ч. 5 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження», є підставою для зупинення вчинення виконавчих дій (п. 5 ч. 1 ст. 34 вищезгаданого Закону), про що виконавець має винести постанову. За результатами розгляду питання про заміну сторони виконавчо-

го провадження судом постановляється ухвала. Водночас положення п. 12 р. II Інструкції з організації примусового виконання рішень передбачають, що на підставі постановленої судом ухвали виконавець своєю постановою замінює сторону виконавчого провадження. Як здається, така постанова є зайвою, адже питання про заміну сторони виконавчого провадження вирішується судом, що зазначається в постановленій ним ухвалі. Тому доцільно вилучити вищезгадані формулювання із приписів п. 12 р. II Інструкції з організації примусового виконання рішень. У зв'язку з тим, що питання про заміну сторони виконавчого провадження вирішено судом, виконавець має винести постанову про продовження примусового виконання рішення, продовжити примусове виконання рішення.

Трапляється, що спадкоємці померлої сторони виконавчого провадження відсутні чи усунуті від права на спадкування, чи не прийняли спадщину, чи відмовилися від прийняття спадщини. У такому разі варто пам'ятати про механізм визнання спадщини відумерлою (ст. 1277 ЦК України). Згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 1277 ЦК України, визначено обов'язок органу місцевого самоврядування подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. Однак нині відсутній механізм контролю за виконанням органом місцевого самоврядування наведеного обов'язку. Згідно з абз. 3 ч. 1 ст. 1277 ЦК України, визначено право кредитора спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення, – власників або користувачів суміжних земельних ділянок подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. Однак це право наведених осіб, вони його можуть реалізовувати на власний розсуд, і ні виконавець, ні інший суб'єкт не можуть змусити наведених суб'єктів подати відповідну заяву до суду. Відповідно до положень ч. 4 ст. 1277 ЦК України, територіальна громада, яка стала власником відумерлого майна, зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені відповідно до ст. 1231 цього Кодексу. Отже, територіальна громада, яка стала власником відумерлого майна, відповідно до ст. 1277 ЦК України, зобов'язана задовольнити не будь-які вимоги кредиторів спадкодавця, а лише щодо компенсації майнової (збитків) та моральної шкоди, яка завдана спадкодавцем. На підставі наведеного вище можна узагальнити, що за відсутності спадкоємців у померлої сторони виконавчого провадження, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, відмови їх від прийняття спадщини виконавцеві немає сенсу чекати вирішення питання про визнання спадщини відумерлою, оскільки: 1) взагалі невідомо, чи буде коли-небудь вирішено дане питання (виконавець не має повноважень впливати на суб'єктів, які зобов'язані / мають право ініціювати перед судом вирішення даного питання); 2) якщо навіть таке питання і буде ініційоване відповідними суб'єктами, законодавство не містить приписів, як має діяти виконавець, доки це питання вирішується; 3) навіть якщо і буде вирішено питання про визнання спадщини відумерлою, а відповідний орган місцевого самоврядування стане власником визнаної відумерлою спадщини, то теоретична можливість заміни боржника у виконавчому провадженні на такий орган місцевого самоврядування буде обумовлена змістом правовідношення, передбаченого примусово виконуваним рішенням, – воно має стосуватися не будь-якого правовідношення, а обов'язку компенсувати майнову шкоду (збитки) та моральну шкоду, яка завдана спадкодавцем (ст. 1231 ЦК України). Єдиним виходом здається закін-

чення виконавчого провадження. У разі ж вирішенні питання про визнання спадщини відумерлою, за наявності інших умов, передбачених законом, – ініціювання заміни боржника у виконавчому листі на орган місцевого самоврядування, який став власником відумерлої спадщини.

Висновки. Отже, виконавець, установивши на підставі належних та допустимих доказів факт смерті фізичної особи, яка була стороною виконавчого провадження, має вчинити дії щодо отримання даних, необхідних для вирішення питання про заміну такої сторони її спадкоємцями (дані про спадкоємців, обсяг спадщини тощо) та звернутися до суду з відповідною заявою / поданням про заміну сторони виконавчого провадження, без очікування будь-яких заяв від сторони як обов'язкової передумови для такого звернення. Якщо ж у померлої сторони виконавчого провадження відсутні спадкоємці або вони усунені від права на спадкування, або не прийняли спадщину, або відмовилися від неї, то виконавче провадження підлягає закінченню, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження». Доцільним є внесення змін та доповнень до актів законодавства, зокрема: 1) п. 3 ч. 1 ст. 39 Закону України «Про виконавче провадження» викласти в такій редакції: «припинення юридичної особи – сторони виконавчого провадження, якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва, смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника, якщо виконання їх обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва»; 2) ч. 3 ст. 43 Закону України «Про виконавче провадження» викласти в такій редакції: «Після закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа стягувачу повертаються невикористані суми внесених ним авансового внеску, додаткового авансування, якщо інше не передбачено цим Законом»; 3) абз. 1 п. 16 Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2007 р. № 1064, викласти в такій редакції: «На безоплатне отримання витягу з Реєстру мають право: суди (судді), органи досудового розслідування, нотаріуси, приватні виконавці, органи державної влади (посадові особи), органи місцевого самоврядування (посадові особи), якщо запит зроблено у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених актами законодавства»; 4) у пп. 4.4 р. IV Положення про спадковий реєстр, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 липня 2011 р. № 1810/5, після словосполучення «що перебувають у провадженні таких органів» додати словосполучення «державних виконавців, приватних виконавців»; 5) у п. 12 р. II Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 2 квітня 2012 р. № 512/5, формулювання «На підставі постановленої судом ухвали виконавець своєю постановою замінює сторону виконавчого провадження» та «постанова виконавця» вилучити.

Література:

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 р. (заява № 40450/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бурмич та інші проти України» (заява № 46852/13 та інші). URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-168078eb76>

3. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр.: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015?find=1&text=%E0%E4%E2%EE%EA#w111>
4. Калінін Р. Завершення виконавчого провадження за законодавством України як різновид адміністративної процедури. *Вісник Запорізького національного університету*. Юр. науки. 2013. Вип. 2. С. 69–75.
5. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 13 грудня 2018 р. у справі № 359/9526/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78826041>
6. Ухвала Романівського районного суду Житомирської області від 16 листопада 2018 р. у справі № 290/710/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78260133>
7. Ухвала Біляївського районного суду Одеської області від 25 вересня 2018 р. у справі № 496/4109/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76713214>
8. Ухвала Макарівського районного суду Київської області від 10 жовтня 2018 р. у справі № 1016/655/12. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77157636>
9. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 29 листопада 2018 р. у справі № 766/16956/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78949240>
10. Ухвала Горохівського районного суду Волинської області від 22 грудня 2018 р. у справі № 155/1177/15-ц. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78824866>
11. П'ятницький А. Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2018. 225 с.
12. Кузь А. Проблемы исполнительного производства «по-новому» и пути их решения (часть первая). *ЮрЛіга*: веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/146/703_problemy-ispolnitelno-go-proizvodstva-po-novomu-i-puti-ikh-resheniya-chast-pervaya
13. Постанова Верховного Суду України від 12 квітня 2017 р. у справі № 6-2962цц16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66119053>
14. Бичкова С. Правонаступництво у виконавчому провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2013. № 6–2. Т. 2. С. 5–8.
15. Сергієнко Н. Реформа виконавчого провадження та судочинства: взаємодія виконавців із судами. *Реформа виконавчого провадження: сьогодення та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 30 березня 2018. Київ, 2018. С. 70–73.

Сергієнко Н. А. Правовые последствия смерти лица, бывшего стороной исполнительного производства

Аннотация. Статья посвящена анализу правовых последствий смерти физического лица, бывшего стороной исполнительного производства, в теоретическом аспекте и в аспекте действий исполнителя в связи с этим событием. Обращено внимание на неоднозначность судебной практики по оценке действий исполнителя, предпринятых в связи со смертью физического лица, бывшего стороной исполнительного производства. Предлагается алгоритм действий исполнителя в случае установления смерти физического лица, бывшего стороной исполнительного производства.

Ключевые слова: исполнительное производство, окончание исполнительного производства, замена стороны исполнительного производства.

Sergiienko N. Legal consequences of individual death, who was the side of executive process

Summary. The article is devoted to the analysis legal consequences of individual death, who was the side of executive process: on the theoretical aspect and on the aspect of executor acts because of this event. In the article, the attention is paid to different judicial practice on the evaluation executor acts that have been done because of the individual death, who was the side of executive process. The algorithm of executor acts, out to be done, because of the individual death, who was the side of executive process, is offered in the article.

Key words: executive process, termination of executive process, change of side of executive process.